Karácsony a nagyvilágban

Új címszavak a Karácsonylexikonból

Agancs • Az utóbbi évek nyugat-európai hóbortjainak egyike, hogy, amikor a fiatalok karácsonyi látogatóba indulnak, vagy valami jóféle házibulit szerveznek az ünnep tiszteletére, szarvasagancsot illesztenek a fejükre. Természetesen rénszarvasét, s nem kevésbé természetesen nem valódit, Egész üzletág jött létre arra, hogy vörös vagy barna színű filcekből, fákból, műanyagokból Mikulás szánhúzóinak agancsait kínálják hajpántokra rögzítve. Néhol még vörös műanyag szarvasnózit is kínálnak hozzá, hiszen ebben a műfajban Rudolf a legnépszerűbb.

Asztalkerülés • Az egykori alsószentmártoni sokácoknál a család legkisebb beszédképes gyermekére hárult a karácsonyi köszöntés és áldáskívánság feladata. Az ünnepi asztalt neki kellett körbejárnia, s mind a négy sarkánál megállva, újra és újra elmondania a „Faljen Isus! Čestit Božić…" (Dicsértessék Jézus, Tisztes Karácsonyt…) kezdetű rövid versikét. Sok más hagyományuk mellett ezt is *Frankovics* György rögzítette.

Bájital • Egy XIX. századi magyar babona szerint, ha azt akarja a leány, hogy az iránta fellobbant szerelmi tűz soha ki ne aludjék, sőt nagyobb lobogásba fogjon – akad varázsszere. Csak egy-két hamuvá égetett hajszálát kell választottja karácsony napján hörpölendő borába kevernie. Amennyiben a legény akarta azt, hogy egy lány vagy menyecske éljen-haljon érte, kövesse, ahová csak akarja – szintén volt számára javallat. Neki három szál hajat

kellett szereznie kiszemeltjétől, hogy azokat egy hársfaágacskára kötve-ragasztva karácsony éjjelén saját lakásának küszöbe alá ássa. A varázsszokás továbbadói úgy állították, hogy az a lány attól kezdve éjjel-nappal utána fog epekedni, járni.

Büfévillamos • Münchenben a karácsonyi vásár idején, a vásárhoz vezető, belvárosi villamosvonalakon forralt borral és különféle süteményekkel kedveskednek az utasoknak.

Caganer • A katalánok által berendezett betlehemi jelenetek ugyan sok mindenben különbözhetnek egymástól, abban azonban azonosak, hogy a Szent Család tagjain túl még egy állandó szereplőhöz ragaszkodnak. Egy olyan alakhoz, amelyet csakis ők tartanak valamilyen rejtélyes okból elengedhetetlenül odaillőnek. Ő Caganer, aki leguggolva, letolt nadrággal éppen a nagydolgát végzi. Van, ahol legalább egy beillesztett bokor mögött teszi ezt, de a legtöbb helyen anélkül. A helyiek úgy magyarázzák a szükségét végző férfi jelenlétét, hogy a szerencsét, a mezőgazdasági földterületek termékenységét biztosítja a nevezett tevékenységével. Ha nem helyeznék oda, azzal odalenne a család egészsége, boldogsága és mindenféle szerencsétlenség törne rájuk. Bár eredetét és jelentését csak efféle találgatások övezik, az viszont tudományosan igazolt, hogy már a XVIII. századtól a hagyományos katalán karácsonyi díszek és betlehemi jelenetek része. Nemzedékről nemzedékre öröklődött a figura, illetve az igény is iránta. A spanyolok és más nemzetiségűek fanyalgó kritikája csak megerősítette a katalánok nemzeti sajátosságként való ragaszkodását a testi szükségleteit a lelki felmagasztosulás idején oly annyira fontosnak megjelenítő, vicces alakhoz. 2005-ben, amikor a kormány megpróbálta kitiltani a kis kakilós embert a boltokból, a katalánok tüntetés-sorozatba kezdtek. A tiltakozók „Mentsük meg Caganert!" jelmondattal seregeltek egybe. Fellépésük végül az illetékes minisztérium meghátrálásához vezetett.

Árok • A minszki járásban fekvő Szemezsevo nevű belorusz falu lakosságának csaknem fele cselekvő részese a karácsonykor, sötétedés után kezdődő jelmezes karácsonyi játéknak. A községen egy – időnként ma már több – karácsonyi árokból és kíséretükből álló csoport vonul végig. Mindegyikben hét fiatalember öltözik uralkodónak. Alighanem egynél kevesebb cár járhatott arra, mivel fölöttébb fura elképzeléseik

vannak arról, miként is nézhet ki egy igazi cár valóságos öltözete. Persze az ő fejüket is – hogy senkinek se legyen kétsége a kilétük felől – korona díszíti. Egyebekre nézvést fehér nadrág és fehér ing, díszes öv- és vállukon átvetett rendszalag jelzi kivételességüket… Ráadásul parasztcsizmában járnak. Kíséretüket katonákat idéző egyenruhások alkotják (az egyenruha mibenlétéről is sajátos elképzeléseket tükrözve). A népes kíséretben mindenképpen kell vénasszonynak és vénembernek öltözött lányoknak és fiúknak is masíroznia, különben mit sem érne. (Ne értsék félre! A lányoknak kell okvetlenül ősz szakállas öregemberré és a fiúknak kell hátagörbedt öregasszonnyá formálódnia.) Szükség van egy felcserre (újabban orvosdoktornak álcázza magát), zenészekre (köztük dobosra, dobosokra) is. Amikor így szépen összeálltak, a fáklyás menetoszlop elindul, hogy sorra felkeresse a lányos házakat. Bebocsátást kérnek. (Ugyan ki merne elkergetni egy cárt, ha bekopog? Hát még, ha egyszerre hét cár toporog a hajlék küszöbén?) Az érkezettek az udvaron és a házban is rövid, vidám párbeszédes műsort és köszöntőt adnak elő, amiért is tisztességgel megtraktálják őket. Sokáig azonban nem maradnak, mennek tovább a következő házig, a hadjárat eredeti tervei szerint. Nemcsak azért mert sok ilyen helyszín adódik, ha nem lennének ilyen körültekintőek – rossz belegondolni is! – akár tizennégy cár is összefuthatna. Az lenne csak az igazi cártalálkozó! Ezt a XVII. század óta nemzedékről nemzedékre áthagyományozott népi játékot az UNESCO 2009-ben felvette a világ megőrzendő szellemi kulturális örökségének jegyzékébe.

Cukorkakeresés • A horvátországi Bojana kicsiny falu, de decemberben hatalmas az idegenforgalma. Karácsonykor 2005 óta minden évben megtartják a „Bojani Božić u Bojani" nevű rendezvényt, ami sokakat vonz a rendezvény helyszínére. Áram felhasználása nélkül oldják meg ugyanis a teljes karácsonyi díszkivilágítást. Csakis gyertyákkal és lampionokkal világítják meg az utcácskákat, tereket és épületeket. Szemtanúk és fényképfelvételek szerint mindez káprázatos látvány. A berendezett betlehemi jelenetben is – a jászoltól, a lobogó tűzön át az állatokig – minden eredeti. Számos színes – felnőttnek és gyereknek egyaránt izgalmat kínáló – program: kiállítások, zenei, színi és bábelőadások, beszélgetések, gyermekfoglalkoztatók kötik le a figyelmet percről percre. A legizgalmasabbnak ítélt tevékenység hagyományosan a felhintett szalma közé rejtett cukorkák közös megkeresése.

December • E hónapunk is azok közé tartozik, melyek nevükben az egykori – a még Julius *Caesar* naptárreformja előtti –, mindössze tízhónapos római naptárban elfoglalt helyük sorszámát őrzik. (Septem = hét, octo = nyolc, novem = kilenc, decem = tíz.) December az év utolsó, tizedik hónapja volt, innen a neve, noha ma már tizenkettedik a sorban. A hónapnevek megmagyarosítására a nyelvújítók nagyszámú ötletet bevetettek. Évzáró hónapunk esetében például ilyeneket nyomtattak a kalendáriumokba: télelő, télhó, őszvég hava, fagylós, fagytönös, fagyhó, havas, hóesés hava, derés-darás, bak hava, havashó, víganlátó hó, víganlakó hó. A „nem egyházi" magyar hónapnevek hiányát pótlandó, a XVI. század végétől aztán kezdtek elterjedni azok a hónapnevek, amelyek mindegyike valamely egyházi ünnepről, eseményről vált azonosíthatóvá (január = Boldogasszony hava, május = Pünkösd hava, október = Mindszent hava stb.). A következő századokban már ezek uralták a népi kalendáriumokat. December esete kézenfekvő volt: a Karácsony hava nevet kapta. A hónap nagy része úgy is a karácsonyvárással, az advent heteivel telt.

Dedek Mraz • A szlovén gyerekek különösen szerencsésnek érezhetik magukat, hiszen decemberben három ajándékhozó is felkeresi őket. Eggyel több, mint mifelénk szokás. December 6-án náluk is a Mikulás (Miklavž) kezdi a sort. Božiček (Jézuska) karácsony első reggelére juttatja el a nekik szánt örömhozó meglepetéseket. Ők azonban Szilveszter napján (december 31-én) is vendéget várnak. Mégpedig olyat, aki ugyancsak ajándékokkal méltányolja jó magaviseletüket. Ez az illető Dedek Mraz (Fagy apó) névre hallgat, és miatta is érdemes szófogadónak mutatkozniuk.

Élő betlehemes • Az olaszországi Faggiano település egyebek mellett arról nevezetes, hogy karácsonykor a község több száz lakója egy közösen előadott színjáték részesévé válik. A betlehemi születés történetét adják elő, nagy részletességgel. A témát feldolgozó festményekről és fil-

mekből ismert (korhűnek tartott) ruházatot öltenek magukra, hogy minél hitelesebbek legyenek. A szerepeket évről évre váltják. Aki egyszer pásztor, vagy hírhozó angyal, az lehet máskor imádásra érkező mágus, szállást nem adó földműves, sőt esetleg betlehemi csillag is.

Érték • A Szovjetunió széthullása után 1991-ben függetlenné vált Kazahsztánban (a világ kilencedik legnagyobb területű országában) 2006-ban vallási ünnepeket is beiktattak az állami ünnepek közé. A szunnita-iszlám vallási többségű államban a muzulmán áldozati ünnep (a Kurbanaid) mellett az ortodox naptár szerinti karácsony is pirosbetűs. Azt is fizetett munkaszünettel járó ünnepnappá tették. A hivatalos – és fölöttébb megszívlelendő – indoklás szerint egy világi államnak, nem lehetnek, csak a népnek vannak önálló értékei, így egy kormányzatnak mindig népben meglevő értékeket kell elismernie, támogatnia. A törvényhozók a karácsony megtartását is a kazah népben, a kazahsztáni családokban őrzött értéknek jelentették ki. Ez tükröződik ünneppé nyilvánításában is, noha csak a lakosság kisebb része keresztény.

Fel nagy örömre! • *Gárdonyi* Géza, az Egri csillagok, a Láthatatlan ember, az Ida regénye és más hasonlóan népszerű olvasmányok szerzője kiváló elbeszélő volt, de színpadi szerzőként is jelentkezett, verseskötete is megjelent. Keresztényi kötődéséről az Isten rabjai című regényén túl több istenes költeménye is tanúskodik. Egyházi énekek is fűződnek nevéhez. Az ő lelkéből leledzett például a „Fel nagy örömre! Ma született, ki után a föld epekedett…" kezdetű templomi ének. Devecseren (ahol segédtanítóként élt egy ideig, s ahol a szöveget és a hozzátartozó zenét is megírta) a templom falán márványtáblát is avattak a dal tiszteletére és emlékére. Természetesen nem múlik el karácsony anékül, hogy fel ne zengne az épületben az éjféli misét követően… Ahogyan más templomokban is.

Fekete nugát • Franciaország egyes vidékein sok helyütt ma is ott áll a karácsonyfa szomszédságába helyezett desszertasztal. Ezekre pontosan tizenhárom féle karácsonyi édességet tesznek. A tányérkákat, tálakat, hogyha kiürülnének, mindig újratöltik. Az utolsó darabot rajtuk hagyják, mert karácsony végéig nem válhat üressé egyik se. Mindegyik nassolnivalónak külön szerepet tulajdonítanak. A trüffeles deszszert a jövő évi jókedvet, a kandírozott narancshéj az egészséget biztosítja, a hagyományos fatörzstorta-szeletek az ünnep meghittségét hivatottak előidézni és fenntartani. Nemcsak magukra gondolnak. A fehér nugátos sütemények például a családtagok őrzőangyalainak kedvét, illetve minden darab elfogyasztásakor a nekik mondott köszönetet fejezik ki, közvetve pedig otthonuk békéjét szolgálják. A legkülönlegesebb mégis a fekete nugát jelenléte. Azzal ugyanis az ördög rokonszenvét kívánják elnyerni, hogy a jövőben mesterkedéseivel elkerülje a ház népét, jószágait és vagyonát. (Végül is, ő-ördögségének miért ne lehetne egyszer karácsonya?) Mindenkinek minden desszertfogásból kell legalább egyet fogyasztani ahhoz, hogy a következő karácsonyig a házat boldogság és béke lengje körül.

Fenyő • Ünnepi kalendáriumában *Bálint* Sándor egy mosoni népi eredetmagyarázat segítségével lebbenti fel a fátylat arról a titokról, hogy miért pont a fenyő nyerte el a karácsonyfa rangját. Amikor Krisztus Urunk a földön járt – így beszélték a mosoniak – a gonosz emberek elől bujdosva egy sűrű lombú fa alatt vonta meg magát. Az a fa azonban rászólt: állj odébb, mert ha nálam találnak, engem is elpusztítanak! Így utasították el félelmükben a többi fák is. Ellenségei már nyomában voltak, amikor egy fenyőfához ért: alig volt lombja, ezért ágaival rejtette el Jézust, aki így meg is menekült. Az Úr megáldotta a fenyőfát: Soha ne hullasd el a leveledet! Akkor is virulj és zöldülj, amikor a többiek levéltelenül sorvadoznak! Te légy a legdélcegebb és legszívósabb minden társad között, élj meg mindenütt! Légy az emberek öröme, és emlékezetemre rajtad gyújtsanak karácsonyi gyertyát!

Fóka • Akármilyen hihetetlen, akadnak helyek, ahol rá sem csodálkoznak arra, ha az egykori betlehemi istálló eseményeit felidéző bábcsoportban egy féltucatnyi fóka bámulja kellő áhítattal a kisded Jézust, Máriát és Józsefet. Mit is kezdenének a nálunk eszkimóként közismert inuitok a bárányokkal? Felemelő az az igyekezet, ahogyan ők is a maguk

hétköznapi közelségébe hozzák, egyedivé téve az egyetemes emberi kultúra egyik legtöbbször megfestett és megénekelt jelenetét. Náluk persze a szent család felnőtt tagjai is szőrmeöltözéket viselnek, amiben szintén nem találnak semmi kivetnivalót.

Gáspár • A kisded Jézust felkereső napkeleti bölcsek, vagy ha úgy tetszik, a „háromkirályok" egyike. Egy Párizsban őrzött, a VII-VIII. század fordulója környékén keletkezett kódex Gathaspa néven említi (ez a ma ismert legrégebbi megnevezése). Két társa ugyanezen irat szerint a Bithisarea és a Melchior névre hallgat. Beda *Venerabilis* angol szerzetes (672-735), a korai egyházatyák latin és görög írásai angolra fordítója, állította Gáspár (egyéb nyelvterületeken Caspar, Caspard, Gaspar) volt a három férfi között a legfiatalabb. Ezért is ábrázolták sok festményen és domborművön szakálltalan, vagy aligszakállas ifjúként. Egyes egyháztörténészek szerint a három személy nemcsak külön-külön korosztályhoz tartozott, hanem három földrészt is képviselt. Gáspár, aki a tömjén hozójaként azonosíttatott, e szerint Ázsia fia volt. Neve is ezt látszik erősíteni, hiszen perzsa eredetűnek vélik, kincsőrző, kincstárnok értelmet tulajdonítanak neki.

Gázlámpa • Amióta a rendkívül energiatakarékos ledek teret nyertek a közvilágításban, az adventi időszakban egyre-másra jelennek meg a káprázatos díszvilágítások. A városokban a fákra, lámpavasakra tekert fényfüzérek varázsos hangulatot teremtenek, ezért a hazai településvezetések is szívesen költenek rájuk. Évenkénti első felkapcsolásukat is igyekeznek bensőséges ünnepi pillanattá alakítani. Kis műsor, felszólalások, majd a kapcsoló felkattintása/megnyomása követik egymást, a közönség tapsától kísérve. Azt a sokaságot és azt az érdeklődést azonban, amely 1856. december 21-én a pesti Belső Kerepesi (ma Rákóczi) úton a próbaüzemként elindított „légszeszlámpák" napi felkapcsolását kísérte, aligha lehet valaha is felülmúlni. Az év december 24-én, szenteste aztán megkezdték a hivatalos üzemet is. Az ország első gázlámpás közvilágítása volt a főváros karácsonyi ajándéka. Fény a sötét Bach-korszakban. Az új világítás rövid idő alatt kiszorította az addigi utcai olajlámpákat. A létrájukkal és – a gázcsap nyitásához-zárásához szükséges – kampós póznáikkal járó lámpagyújtogatók látványa néhány évtizedre megszokottá váltak.

Gyermekség-evangéliumok • Az Újszövetségbe foglalt négy evangéliumból csak kettő, Lukácsé és Mátéé foglalkozik Jézus születésének körülményeivel. Ami a betlehemi eseményekből ismeretes, innen ered. A hívőket azonban váltig foglalkoztatták a legendás születést megelőző események (beleértve az édesanya, Mária gyermek- és ifjúkorát is), az Üdvözítő világra jötte további körülményei, miként az is, hogyan folyhatott az élete tovább, amikor kisdedségéből felcseperedett, de még kisgyerek volt. A II-VI. század között keletkezett úgynevezett gyermekség-evangéliumok ezt az érdeklődést igyekeztek kielégíteni. Jakab protoevangéliuma, az örmény gyermekség-evangélium és Tamás elbeszélései Jézus gyermekkoráról azonban nem kerültek be a Bibliába. Az egyház nem ismerte el az érvényességéküket.

Gyertyaugrás • A Bács megyei sokácok a szobában szétszórt szalmából három olyan kalászt, amelyben szem van, kiválasztanak, s azokat három kis gyertya közé teszik. Ezeket szenteste holdfeljötte után meggyújtják, s egy fiú tartja kesztyűvel eltakart jobb kezében. A fiú hármat fordul sarka körül, miközben azt mondja: „Dicsértessék a Jézus!", mire mind azt felelik: „Krisztus megszületett!" A fiú erre elkiáltja magát: „Vigadjunk tehát!", azután egyet ugrik s eloltja a gyertyákat – olvasható *Jankó* János Adatok a Bács-Bodrog megyei sokácok néprajzához című tanulmányában.

Halottak karácsonya • Kanadában él egy olyan hiedelem, hogy karácsony estéjén, a halottak felkelnek a sírjaikból. Viszszanyerik legszebb, életbeli alakjukat, s a ravatalozó lábánál álló feszület előtt gyülekeznek. Térdre ereszkedve várják néhai plébánosukat, aki hangos imát mond lelkeikért, s elbeszéli a Megváltó születéséről és fogadtatásáról szóló evangéliumi történetet. Miután befejezte a misét, a halottak felállnak és néhány percig vágyakozva néznek a falu és szülőházuk felé. Megnyugodva látják az ablakokon kiszűrődő karácsonyi fényeket, hallgatják kis ideig a feléjük kúszó ünnepi énekeket. Ezt követően csendben visszatérnek hantjaik alá. Érdekes, hogy a francia Bretagne-ban is megtalálni ugyanennek a hiedelemnek

nyomát. Ott úgy hirdetik az eseményt, hogy nem minden esztendőben kerül rá sor. Csak néha – bizonytalan időközökben – jönnek ki a helyi halottak a sírjaikból. Éppúgy hajdani papjukkal, papjaikkal együtt imádkoznak, ám nemcsak – és nem elsősorban – a maguk bűnbocsánatáért, hanem élő leszármazottaik lelki üdvéért. A sírkertet ők sem hagyhatják el, de nekik is megadatik, hogy elteljenek karácsony hangulatával, örüljenek egymásnak, majd úgy feküdjenek vissza sírjaikba. Sokan tudni vélik, hogy csak olyankor kelhetnek fel az imádságokra, amikor a település minden élő lakója tiszta szívvel karácsonyol.

Hangi • Új-Zélandon, ahol december 25-26. a rekkenő nyári hőség időszakára esik, a szokások is messze esnek az északi féltekén megszokottaktól. Sokan átvették és beépítették ünnepi szokásaikba a bennszülött maoriktól eltanult ételkészítési technikát. Családi körben a szabad ég alatt töltött ünnepi programjaik során „hangit", azaz gödörkemencét, főző-sütő lyukat ásnak a földbe. Előbb nagy tűz lángján-parazsán forróvá tüzesítenek néhány termetesebb követ, majd azon melegében ezekkel bélelik ki a kiásott gödröt. Erre helyezik rá a friss levelekbe és/vagy nedves textíliába csomagolt kosarat, amibe a zöldségeket, gyümölcsöket, és húsokat helyezték. A gödör tetejét földdombbal takarják, amely így csapdába ejti az étel körüli kövek hőjét és a hatására áramló levegőt. Állítólag utolérhetetlen aromájú és ízvilágú ételek születnek így.

Hanukabokor • Az újkori zsidó állam, Izrael megálmodójának, a cionista mozgalom elindítójának, *Herzl* Tivadarnak (Theodor Herzlnek) zsidó vallás és hagyományok iránti elkötelezettségében aligha kételkedhet bárki is. A pesti Dohány utcában született férfi bármily meglepő, érett fővel is hitével összeegyeztethetőnek tartotta a karácsonyfaállítást. Naplójában – ahogy azt *Lázár* György a Szombat folyóiratban 2014 decemberében megjelent írásában idézte – érdekes eseményt rögzített. 1895. december 24-én éppen a fát díszítette gyerekeivel, amikor barátja, *Gudemann* rabbi betoppant. A rabbi túlságosan kereszténynek tartotta a karácsonyfát, mire Herzl kifakadt: hát akkor hívják Hanuka-fának! Lázár a Chrismukkah – avagy Herzl karácsonyfája című cikkében arra is emlékeztet, hogy német zsidók otthonaikban már az 1800-as években állítottak karácsonyfákat és a szokás Bécsben is népszerű volt. Herzl alkalmi elnevezése némi átalakulással manapság is él. Los Angelesben „Hanukka bush" (Hanukabokor) a neve a Dávid-csillagokkal és kék-fehér szalagokkal feldíszített fenyőfáknak.
Az amerikai üzletek erre a szokásra alapozva zsidó témájú karácsonyfadíszeket: kis menórákat, Dávid-csillagokat, fára akasztható hanukai pörgettyűket is tartanak a kínálatukban.

Hókifli • Bár egész évben készíthető aprósütemény, többnyire mégis a karácsonyi időszakban kerül terítékre. Talán azért is ekkor, mert porcukorral sűrűn „telehavazott" küllemével a régi fehér karácsonyok emlékét és ígéretét hordozza. Neve is ebből ered. 2018-tól ráadásul igazi világhírességnek számít. A három magyar sütésű desszert egyike, amelyeket a CNN Travel csatorna szakértői beszavaztak a világ legjobb édességeinek jegyzékébe. (A másik két magyar szereplő az Esterházy-torta és a Rigójancsi lett.)

Holdállás • Az 1740-es évektől kiadott Lőcsei Calendáriom a naptári részen kívül rövid krónikát, kisebb történeteket és jövendöléseket is tartalmazott. A *Fröhlich* Dávid lőcsei matematikaprofesszor által szerkesztett kiadvány a karácsonyi holdállásból vont le következtetést az elkövetkező esztendőre. „Ha Karácson napja holdnevelkedésre esik, jó esztendő lészen és annál jobb, mentül közelebb az uj holdhoz. Ha pedig holdfogytára jön, kemény esztendő lészen és mentül közelebb az végéhez, annál kegyetlenb." Figyelembe véve, hogy 2019-ben az év utolsó újholdjának pontos időpontja december 27-én reggeli negyed hétre esik, ami csak nagyjából egynegyed nap karácsony végétől számítva – különösen remek esztendőnek nézhetünk elébe… Feltéve, ha őskalendáriumunk igazat szólt.

Idő • Arra már Széchenyi felhívta a figyelmet, hogy az idő többet ér a pénznél, mivel az ellopott pénz valaha még visszaszerezhető, az elvesztegetett idő azonban soha. A legértékesebb ajándék – ezt már mi tesszük hozzá – tehát az, ha valaki személyünkre szánja a maga idejét. Erről sajnos hajlamosak vagyunk megfelejtkezni. Egymástól füg-

getlen háztartáskutatások igazolják órákra vetítve, hogy egy családanyára mekkora terhek nehezednek a meghitt karácsony megteremtése során. A takarításra, függönyök, terítők, szalvéták, és karácsonyi öltözékek mosására, a feltálalt étkek beszerzésére, a főzni- és sütnivalók megvásárlására, elkészítésére átlagosan 20-30 órát fordítanak. Egy egész napot, vagy még többet is az életükből! Ajándék ez! Olyan, amit nem lehet a fa alá tenni, de ami minden karácsonyi élményünket és emlékünket örökre áthatja.

Iparművész-díszek • A Nagytétényi Kastélymúzeum huszonnyolc termében az advent idején évről évre esetenként húsznál is több karácsonyfává cicomázott fenyőt tesznek közszemlére. Ezeket a karácsonyfákat jeles magyar iparművészek álmodják meg, és saját készítésű különleges alkotásaikkal díszítik ünnepi pompába. Az előző évi kiállításon bemutatott díszeket mindig a rákövetkező év hasonló rendezvényén árverezik el. Mindig nagy keletjük van.

Jégcsokoládé • Németországban népszerű karácsonyi édesség. Német neve Eiskonfekt. Kókuszolajjal készül, s ennek révén 10 °C-kal alacsonyabb az olvadáspontja, mint a megszokott csokoládéké, s így olvadásakor jellegzetes hűsítő érzetet kelt. Gyakran mentolos ízesítésű, ami még fokozza is ezt a hatást.

Jézusringatás • A francia karácsonyi népszokások közé tartozott – még Párizsban is ismeretes volt – a XIX. század harmadik harmadáig. A misére összegyülekezett hívek karácsony első napján a liturgia végeztével népi karácsonyi énekeket zengtek a Megváltó születését köszöntve. A templom egyik oldalhajójában felállított betlehemi jelenethez vonultak, ahol egymás kezét fogva énekes körtáncot lejtettek. Csoportjukból sorra kivált egy-egy személy, hogy ringassa egy kicsit a bölcsőt, amibe a dicsfény övezte kisdedet a jászolból átfektették. Mindaddig kerülték-fordulták a helyszínt, míg mindenkire rá nem került a ringatás sora.

Kakasles • Régi hazai babonaság. Ha a kíváncsi leány (s melyik nem az?) karácsonykor az udvar közepén egy szakajtó tetejére áll s kellő türelemmel képes fülelni, hiheti (hisz ükanyjai is így tartották), hogy amerről az első kakasszót hallja, majdani férje abban az irányban lakik. Másfajta kakasfürkésző próbát is tehetett, ha karácsony napján először a baromfiólba lépett (a második kísérlet már nem bírt jóserővel). Ha jötte után az illetéktelen behatolás iránti tiltakozásként a kakas adott előbb hangot, akkor a következő évben való férjhezmenetelt hirdetve, egy időre megszabadult a levesben úszkálás rémétől. Annak a tyúknak viszont, amelyik a kakast megelőzően kotyogott bele a dologba, korántsem maradtak ilyen kedvezőek a kilátásai. Ő ugyanis azt jelezte oktalan káricsolásával, hogy a kandi nőpalánta még legalább egy esztendeig pártában marad.

Kalácsajándék • A horvát népszokásokat és babonákat is gyűjtő *Margalits* Ede (1895-ben a budapesti horvát internátus igazgatója, majd a budapesti egyetemen a horvát nyelv és irodalom rendkívüli tanára) Károlyvárosban és vidékén is folytatott kutatásokat. Ottani hagyományként rögzítette, hogy a helyi horvát lányok fonott kalácsokkal (božičnica) indulnak az éjféli misére, hogy azzal ajándékozzák meg azt a legényt, akit szeretnek.

Kapukoszorú • Megszokott látvány advent idején a kapukon, bejárati ajtókon elhelyezett „kopogtató" jellegű koszorú. Már a régi rómaiak idején is használatosak voltak ilyenek. A birodalom határain belül az újévet köszöntötték vele. Örökzöld ágakból fonták, mert az adott otthonban élők egészségét vélték velük biztosítani. A hagyomány az első ilyen koszorúfonatot egy szabin király, *Tatius* nevéhez fűzik. Ő egyenest Strenia istennő szent ligetéből kapta meg e célra az ott termő babérfa ágait. Magát a koszorút strenának nevezték. A város templomainak és hivatalainak kapuján mindig újévkor cserélték le az előző évi koszorúkat. Ez a szokás szivárgott le az alsóbb néprétegekhez. Ők Strenia templomába vitték ágaikat, és áldozatot mutattak be egészségük érdekében. A kegyhelyen bemutatott ágakat fonták aztán otthoni koszorúvá. A szokás szüntelen megmaradt, békésen átnőtt a keresztény Róma szokásai közé, majd a pápa városát követve világszerte elterjedt. Az egészségváró motívum karácsonyváróvá nemesült, így a kihelyezés időpontja is korábbra került. A koszorú kopogtató méretű változatának szülőhazája a XVIII. századi Anglia volt, ahol újabb magyarázat társult e formához. „Hogy a szálláskereső szent család bekopogjon erre jártában" – mondták és írták erről.

Kecskepénz • A britek a karácsonyi jótevés egyik formájaként kecskéket küldenek az úgynevezett harmadik világ legszegényebb országaiba. Erre a célra nyitott több segélyszervezet is számlaszámot, s folytat gyűjtőakciókat karácsony körül. A befolyt összegek jelzik, hogy a II. Erzsébet királynő országában élő polgárok szíve más földrészek nyomorgó emberein is megesik. Az adományozó kedvre jellemző,

hogy karácsonyról karácsonyra 12-15 ezer kecske ára kerekedik ki a nemes felbuzdulás révén. A kecske viszonylag igénytelen állat. Elterjesztése sokat segíthet az afrikai éhségövezetek lakóinak sorsán.

Kenyérméret • A ruszin háziasszonyok versengenek egymással, hogy kinek a karácsonyi kenyere sikerül nagyobbra. Minél nagyobb a kenyér, szerintük Isten annál bővebben méri majd áldásait az elkövetkezőkben. Több cipó is sül ilyenkor, de azok meg éppen, hogy kisebbek a szokásosnál. A karácsonyi asztalra ugyanis minden étkezésnél egész kenyér kerül, hogy a következő évben mindig jusson kenyér az asztalra.

Koldulás • A XX. elején is élt még az a furcsa szokás, mely századokkal korábban gyökeresedett meg Finnország északi felében. A család férjhez menendő lánya karácsonyeste kiállt a kapuba, lehúzta egyik lábáról a cipőjét és harisnyáját, majd féllábon állva koldult pénzt az arra menőktől. A kapott pénzhez hozzá sem nyúlt, azt a kezében fogott harisnyájába kellett hullatni. Persze mindenki meghallgatta a kérést, ez nem csak szokás, hanem szinte elvárás is volt. Ami pénz ugyanis így összegyűlt, azt a leány kelengyéje összeállítására költötte. Ennek a szokásnak mai folytatása, hogy az eljegyzett vőlegény karácsonyi látogatásakor egy harisnyányi aprópénzt is visz magával. Ezzel jelezi, hogy jövendőbelijét kiváltotta a koldulásból (azaz nem kell aggódnia, mellette mindig lesz mit a tejbe aprítania).

Légitámadás • Évekkel korábban e helyt írtunk már arról a Felvidék és Lengyelhon egyes térségeiben még ma is élő népszokásról, amely arra ösztönzi a helyi családfőket, hogy a szenteste fegyvert ragadjanak. Boldog puskalövésekkel adják hírül a karácsony beköszöntét. Nincs ez másként a Balkánon sem. Hogy ez a hagyomány nem veszélytelen, arra egy különös – életeket szerencsére nem követelő – 2008 januárjában bekövetkezett rendkívüli esemény is fényt vetett. Montenegró (korábban Crna Gora) fővárosa, Podgorica légterében, a leszállási szakaszban lövés érte a Montenegro Airlines légitársaság egyik Fokker 100-as utasszállító repülőgépét. A vizsgálat megállapította, hogy a becsapódó lövedéket kézi lőfegyverből indították, s mivel aznap éppen január 7. volt, azt valószínűsítették, hogy nem terrortámadás történt. A puskalövésekkel köszöntött ortodox karácsony kapcsán végzett egyik örömlövés okozott csaknem tragédiát, így találta el valaki a gépet.

Meszelés • A letelepült beás cigányok minden karácsonykor kimeszelték, kimeszeltették otthonukat. Nemcsak a külső, hanem valamennyi belső falat is. Alapszabály ugyanis náluk, hogy „a Megváltót tiszta házban kell fogadni”.

Mézkorty • Ha azt tapasztalnák, hogy egy – már szerelemre érett – eladdig pörge nyelvű palóc leányzó szenteste a kései órákban hirtelen megcsendesül, ne lepődjenek meg. Ha még a kérdésekre sem válaszol, legfeljebb bólogat vagy fejét rázza, annak komoly oka van. Lakóövezetükben ugyanis az a hír járja, hogy az a lány lesz szerencsés hamarost a szerelemben, az mehet férjhez rövid időn belül, aki éppen mézet eszik, amikor éjféli misére

harangoznak. Úgy magyarázzák, hogy ilyenkor az édes íz szétárad az arcban, csábítóvá teszi az ajkakat és arcvonásokat. Így a számba jöhető férfiak szeme könnyebben megakad majd az illető a lányon. (Szegények! Milyen boldogok lehetnek, hogy a sok locsifecsi nőszemély között végre lelnek olyat, aki képes illendően tartani a száját.) Ugye már ki is találták az alkalmi némaság okát? Hát persze! Aki egy korty mézet öblöget a szájába, s le nem nyelné semmi pénzért sem, hogyan is nyitná beszédre az ajkát. Illendően csendben van… legalábbis harangozásig.

Mindenki Karácsonyfája • Svéd-Lappföld (Lappland) falvaiban és városkáiban a közös fát felállítás előtt együtt díszítik fel a helybeliek. Mindenki olyan díszt köt rá, ami azokra a kívánságaira utal valami módon, amelyek teljesülésére leginkább vágyik. Egyet, legfeljebb kettőt a maga örömére, egyet a családja, vagy egyetlen családtagja számára, egyet-egyet pedig a lakóközösségnek és az országnak/világnak kívánhat ily módon. A kívánságaggatásra csakis az előzetesen kihirdetett időpontban van mód. Ott forgolódik tehát egyszerre mindenki, aki csak teheti. Az esemény jó alkalmat teremt a beszélgetésekre, a koccintásokra is. Amikor letelt az idő, az addig kisebb-nagyobb, otthonról hozott létrákkal körülvett fára még fényfüzéreket tekernek, a polgármester felteszi a csúcsdíszt. Miután a feldőléstől védő kötelekkel kipányvázzák, egy nagyot énekelnek, s hazatérnek otthonaikba. A készülődés ilyen formája nemcsak hangulatteremtő közösségi alkalom, hanem komoly segítség a szülőknek is. Elég csak gyermekeik odahaza és az iskolában papírból vagy furnérlemezből kivágott, megszínezett díszítményeire, a mézeskalács- vagy kiégetett kerámiafigurákra figyelniük, máris megtudhatják legtitkosabb vágyaikat is.

Misztériumjáték • A Kongói Demokratikus Köztársaságban a karácsony igazi vallási ünnep a keresztény közösségekben. Az ajándékozás és különösen az ajándékvásárlás szokása náluk jobbára ismeretlen. Ha a közös karácsonylások világrekordjait is számon tartanák, a derék kongóiak mindenképpen magukénak tudhatnának egyet. A leghosszabb ilyenkor tartott vallásos színielőadás kategóriájában feltétlenül övék lenne az elsőség. Szenteste (pontosabban már a szent délutánon) nagy kórustalálkozókat tartanak a templomokban. Rendszerint a közösség öt-nyolc énekkara lép fel és előadásuk után, a megújrázott énekekbe, akinek csak kedve van, bekapcsolódhat. Esti 8 és 9 óra között az énekesek átadják a helyüket a közösség műkedvelő színjátszóinak, akik az Európában is szokásos Paradicsom-, Betlehemes- és Heródes-játékot ötvözve, egybefüggő történetté alakítva, szórakoztató betétekkel, táncokkal és pantomimekkel kiegészítve adják elő. A bűnbeeséstől kezdődő ó- és újszövetségi történetekből összeállított cselekményt úgy időzítik, hogy pont az éjféli harangszó előtti másodpercekben sírjon fel a betlehemi kisded. Felhangzik a hálaének, de az előadás a rövid mise idejére sem szakad meg: a háttérben az alkalom szülte művészek jászol körüli némajátéka folyik tovább. Amint véget ér a mise, énekelve megjelennek a színen a pásztorok, majd a napkeleti bölcsek. (Ezen a tájon persze nemcsak Boldizsár, hanem a maradék kétkirályok is fekete bőrűek.) A színjáték nagyjából fél egy-egy óra körül zárul a heródesi szörnyű gyermekgyilkosságokkal, és az aprószentekért elmondott közös imával. Az ünneplők csak ezután térnek haza.

Noel • A Noel egy latin eredetű, francia közvetítéssel született férfinév (Noël) magyar változata. A Noël franciául karácsonyt jelent, ami viszont a „les bonnes Nouvelles" kifejezés utolsó szavából alakult ki. A „les bonnes Nouvelles" szó szerint azt jelenti „a jó hír" (mi örömhírként szoktunk emlegetni), ami az evangéliumra utal. Eredetileg csakis a karácsonykor született fiúgyerekeknek adták ezt a nevet, ma már azonban bárki megkaphatja. Van Magyarországon anyakönyvezhető női párja is. Ez a Noella.

Oca • A karácsony előtti utolsó vasárnap neve a görögkeleti szerb egyházban. Az Atyák napja. Ahogy *Bálint* György említi: a szerbek mellett a sokácoknak, bunyevácoknak, de a szabadkai magyaroknak is szokásuk volt (remélhetően az ma is) ezen a napon megemlékezni az édesapák-

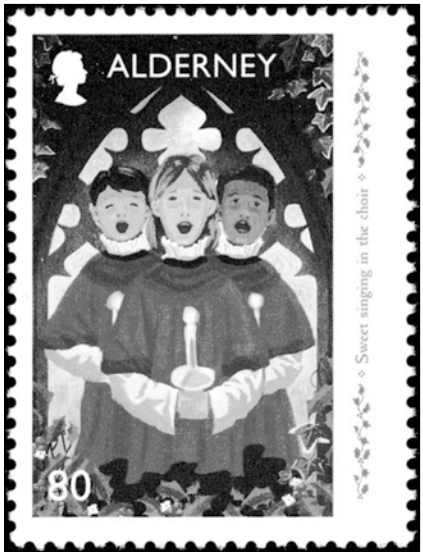

ról. Köszöntésük voltaképpen a megelőző vasárnap, a Materica, folytatása, amelyen az édesanyákat, nagyanyákat, anyósokat keresik fel kisebb ajándékokkal.

Olentzero • Aki a fizimiskáját nézi, aligha sejti, mennyire fontos közszereplő. Arca kormos, öltözete viseltes, pont olyan, mint a többi helyi népviseletbe öltözött szemetesember a környéken. Szakálla, bajusza nincs, haja se túl sok. Szájában pipa lóg, lábánál pedig néha borosflaska dülöngél, amiként ő is, midőn enyhén beszeszelve hivatalos útját járja. Ő a baszk gyerekek télapója… Pontosabban az a valaki, aki Mikulás helyett elvégzi a baszkföldi ajándékkihordás feladatát. Őt várják izgatottan arrafelé minden karácsonykor. Olentzero neve egyébként a jó (onen) és az idő (zaro) szó ötvözete, amelynek elemei együtt mégsem „jó idő", hanem „a jóság ideje" jelentést hordozzák.

Oratórium • Az oratórium egy színpadon előadott, magasztos (általában bibliai témához kötődő) énekes zenei műfaj. Számos hatásos kórusrészeket és szólóénekeket, duetteket (korálokat, kantátákat, énekbeszédeket, áriákat) és zenekari muzsikát ötvöz. Neve az oratio (ima) szóból ered. A leghíresebb karácsonyi oratóriumot (a címe is ez) Johann Sebastian Bach írta 1734-ben. A mű népszerűsége azóta is töretlen. Napjainkban is rendszeresen szerepel a világ legismertebb hangversenytermeinek karácsonyi kínálatában. Az orgona áradó hangszerelésében már kitűnt Bach a polifonikus hatás érdekében itt sem takarékoskodott – sőt mondhatnánk tobzódott – a hangszerek megszólaltatásában. Trombiták, hegedűk, csellók, brácsák, dobok, üstdobok, fuvolák, oboák (köztük tenor- és vadászoboák, oboa d'amorék) és fagottok hangjai vetekednek a felzengő emberi énekhangokkal… és persze az orgonasípoknak is akad munkája.

Orgonaág • Az 1930-as években még élt Kalotaszentkirályon az a szokás, hogy András napján a leányok vízbe tettek, lakásukba vittek egy közönséges kerti orgonaágat („májusi orgonát"). A vízzel töltött edényt rátették egy szívükhöz közel álló legény nevére. Aki több vasat is tartott a tűzben, vagy teljesen bizonytalan volt az érzelmeit illetően, a valamennyi számba vehető fiú nevére tett egy-egy vizescsuprot ággal. Karácsony volt a döntő. Amennyiben az ág kinyílt az ünnep első, vagy legalább második napjára, boldogok voltak, mert úgy tartották, hogy azé a legényé lesznek majd. Ama lányok is megkönnyebbülhettek, akik több ággal kísérleteztek, hisz a nyílatlan ágak legalább szűkítették azok körét, akiken már érdemes tovább gondolkodniuk… És karácsony lesz a következő évben is.

Párna • Ukrajnában, ahol pravoszláv naptár szerinti december 24-25-én (január 5-6.) ünnepelik a karácsonyt, Szent Miklós napja is későbbre esik december 6-ánál. Náluk a naptárcsúszás miatt december 19-én jár a Mikulás. A szófogadó ukrán gyerekeknek is ajándékokkal kedveskedik, ám az ország jelentős részében (pl. a Donyeck-medence térségében) nem a cipőkbe, csizmácskákba, hanem párnáik alá csempészi azokat. Hogy a Fogtündér leste-e el az ő módszerét, vagy az öreg ajándékhozó nem rest ennyire megkorosodván is újakat tanulni, azon nem érdemes vitatkozni.

Pepparkakor • A svédek gyömbéres karácsonyi keksze, sok családnál alkalomhoz illő mintákra sütve, díszítésre is felhasználják. Függeléket, füzéreket is készítenek belőle. (Nevében a peppar a borsot jelöli svédül, mert valaha mindent, ami erőteljesen fűszerezett volt, borsosnak neveztek Skandináviában.) Egy babonás szokás is fűződik e kekszhez. Aki hisz benne, egy pepparkakort vesz a tenyerébe, kíván valamit kimondatlanul, majd másik keze valamely ujjával nyomást gyakorol a keksz közepére. Ha az illető munkadarab három részre törik, valósággá válik mindaz, amire gondolt. Egy magára valamit is adó svéd háztartásban akad elég peppakakor, így sikertelenség esetén más kívánsággal újra lehet próbálkozni. Ha mégis elfogyna: tessék szomszédolni! Karácsonykor mindenütt van tetemesebb készlet belőle. (Talán a magyar háztartási keksszel is érdemes egy vágyteljesítő próbát tenni.)

Posta • Régente vasárnap és ünnepek idején is működött a posta. Levél- és csomagkézbesítők hada hordta a küldeményeket még szenteste és karácsony napjaiban is. *Tóth* Béla (1857-1907), a jeles hírlapíró emelt szót a postások érdekében. Azért, hogy tekintsenek el ettől a gyakorlattól. Azt javasolta, hogy – a holland vasárnapi bélyeg mintájára – kerüljön forgalomba nálunk is olyan bélyeg, aminek a borítékra vagy csomagra ragasztásával jelezni lehet: ünnep után is ráér a kézbesítése. A bélyeggyűjtők nagy bánatára azonban ötlete megvalósítatlan maradt.

Radina • A komaasszonysághoz valamikor temérdek kötelesség társult. Ezek talán legfontosabbika az volt, hogy a szülés utáni első napokban főtt étellel és egyéb jókkal kellett ellátnia szülési fájdalmait elpihenő komatársát, a legyengült anyukát és esetenként annak családját is. Székelyföldön, a Csíkségben és Sóvidéken, ahogyan Kelet-Magyarország nagy részén is az e célra összekészített s személyesen

házhoz szállított elemózsiát radinának, rodinának nevezték-nevezik, ami szláv eredetet sejtet. Mária radinájaként emlegetik azt az ételegyüttest, amit az éjféli misére vonult család hátrahagyott tagja készít össze és helyez a megterített asztalra a „boldogságos kismama" szülésére tekintettel.

Rádiócsengettyűk • Izlandon a gyerekek feszült figyelemmel hallgatják az állami rádiót a többi családtaggal együtt. A délutáni adásban karácsonyi muzsika szól, majd 18 óra előtt néhány percre elnémul, hogy mindenki hallhassa a legközelebbi templomok harangjait. Amikor az erre szánt percek is elperegnek, az újabb némaságot halk, de határozott csengettyűk hangja váltja föl. Ez jelzi, hogy mindenki a karácsonyfa körül gyülekezhet, az angyalkák már elvégezték dolgukat. Vérmérséklet szerint: áldást mondanak, énekelnek a fa körül. Az ajándékhalmokat is megszemlélhetik, de kibontásukra hagyományosan csak vacsora után kerül sor. Az étkezés a karácsonyfának otthont adó szobában zajlik.

Rózsa • Nem igazi! Tésztából készült! Hagyományokhoz hű szerb családokban karácsony elengedhetetlen kelléke a kör alakú „nagy kalács" (Veliki kolač), melynek közepébe kerül ez az úgynevezett rózsa, ami megsütve a nevezett virág alakjára nyílik szét. Közepébe néhol félbeszedett dióhéjat helyeznek, melybe apró piros szalaggal átkötött kis bazsalikomot tesznek. A bőségidéző jelekkel (búzakalász, hordó, szőlő stb.) kicifrázott kalácsot többnyire karácsony első napján vágja fel a házigazda, miután háromszor megforgatta és meglocsolta borral.

Stóla • Aligha jutott nagyobb figyelem papnak a nagyvilág bármely szegletén, mint Egerben a XVIII-XIX. század éjféli miséin. Ott ugyanis a padsorokban ülők le nem vették a szemüket róla. A helyi babona szerint ugyanis a boszorkányok ilyenkor arra törekszenek, hogy egy óvatlan pillanatban megragadják a stólát, s lerántsák azt a pap nyakáról. (Hogy mi szükségük lenne rá? Nos, arról nem szól a fáma.) Egy bizonyos, hogy sohasem jártak eredménnyel, ilyen okból egyetlen stóla sem került a veszteséglistára. Arról ugyanis mindenképpen megemlékeznének az egyházkrónikák.

Störibrot • Felső-Ausztria hagyományos karácsonyi kenyere. Egyediségét az adja, hogy a készítéséhez felhasznált búza- és rozsliszt mellett tejjel-vajjal s kevéske cukorral-sóval kevert tésztájába őrölt ánizst is gyúrnak, a külsejét pedig gazdagon megszórják ánizsmaggal, köménnyel és/vagy korianderrel. A hozzá kapcsolódó legenda azonban még ennél is különlegesebbé teszi. Azt beszélik róla, hogy amikor Jézus a világra jött, egy nagyon erős égi világosság keletkezett a sötét éjszakában. Az emberek mindent odahagyva rohantak ki házaikból, megnézni az égi jelenség okát. Hosszan gyönyörködtek a tekergőző fények alatt, s követték a csillagtáncot. Néhányan úgy elmerültek a látványban, hogy megfeledkeztek a kemencébe tett, hátrahagyott kenyereikről. Amikor észbe kaptak, lélekszakadva szaladtak haza. A kis Jézus áldását adta minden jóakaratú emberre. Nem akarta, hogy születésével bárkinek is kárt okozzon, ezért a kenyerek nem hogy hamuvá nem égtek, hanem sokkal jobbak lettek annál, amit addig valaha is ettek. Ezek voltak az ős-Störibrotok.

Struwwelpeter • 1845 karácsonyán Heinrich *Hoffmann* német lélekgyógyász sorra járta a berlini könyvesboltokat. Elégedetlen volt a kínálatukkal, mert nem lelt olyasféle képes mesekönyvet,

amit hároméves kisfiának szánt a fa alá. Tantörténetekre vágyott, amik megmutatnák, mennyire veszélyes dolog olyasmiket cselekednie egy kisgyereknek, amiktől a szüleik óvják, vagy tiltják őket. Mivel nem talált, az ünnepig hátralévő néhány nap alatt maga írt egy ilyen verses mesét. A képeket is ő rajzolta hozzá, majd a lapokat könyvvé fűzte össze. Egy hosszú körmű, túlontúl is bőséges és ápolatlan hajú gyereket tett főszereplővé. Struwwelpeternek nevezte el, amit első magyar fordítója Kócos Petivé keresztelt át. A tisztálkodni nem szerető (ezért barátra sem találó, kirekesztett) kisfiú mellett, székén hintázó kisfiú, gyufával-tűzzel játszó kislány, állatokkal gonoszkodó kislegény, az ujjszopást elhagyni nem akaró csemete és más válogatott „rosszgyerek" bűnhődése valóságos rémtörténet-sorozat. Mégis sok-sok kiadást megért, számtalan országban kiadták. (Angolra Mark *Twain* fordította.)

Sütőtökfánk • A portugálok hagyományos karácsonyi édessége a „filhós", melynek tésztájába a liszten, tojáson és élesztőn túl nem kevés pépessé tett sütőtököt gyúrnak. A kelt tésztából aztán tájegységenként gombóckákat vagy laposabb korongokat gyúrnak. Kisütés után fahéjas porcukorral szórják meg. A karácsonyi ebéd elmaradhatatlan desszertje.

Szemétgyűjtők • A lengyelországi Podkarpackie tartomány (Kárpátaljai vajdaság) területén sajátos népszokás dívik. Karácsony második napján az ottani falvakban a legények összeállnak és sorra keresik fel a lányos házakat. Talicskákkal, seprűkkel, partvisokkal és szalmabábokkal felfegyverkezve indulnak el már a legkorábbi reggeli órákban. Azért kérnek és kapnak bebocsátást, hogy ellenőrizzék, a család legidősebb lánya rendesen feltakarított-e. Tiszták-e a szentestén hagyományos szalmával teleszórt szobák. Mivel az előző dologtiltó nap, amelyen mindenféle házimunka tilos, ha az illető kisasz-

szony nem akar szégyenben maradni, sokszor már éjfélkor, vagy hajnalban takarításba kezd. Ahol szalmát lelnek, ott némi vodkáért cserébe maguk a szemétgyűjtők seprik föl a maradékot, s viszik ki a talicskáikba. Ezt persze bárki láthatja az utcán, ahol nem egyszer népes gyerekhadak figyelik és viszik hírül az eredményt. Nagy dicsőség, ha nem hoznak ki semmit, s persze jóindulat kérdése is. Mert bizony néha maguk a legények hullatnak ki észrevétlen némi szalmát, pusztán a vodka-bér miatt. Ahol találnak hulladékot és mégsem engedik takarítani őket, vagy nem fizetnek illendő vodkamennyiséget munkavégzésükért, ott nagy csúfságot tesznek. Egy felöltöztetett szalmabábot akasztanak az adott porta előtti fára, kötnek kerítése külső oldalára vagy hajítanak fel a háztetőre. Ugyanígy járnak azok is, akik be sem engedik őket, hisz – így hirdetik ki a legények – csakis a takarítatlanságot takargathatják. Ha tiszta lenne minden, akkor bátran szemléztethetnének.

Szlovák Betlehem • Rajecká Lesná (Frivaldnádas), a Felső-Vág mentén fekvő kisközség. A búcsújáró helyként sokak által látogatott falu egyik nevezetessége Jozef *Pekara* (1920-2005) fafaragó népművész Szlovák Betlehem címet viselő alkotása. Az 1980-1998 között hársfából készített mestermű közel 8,5 m hosszú, 2,5 m széles és 3 m magas. Attól „szlovák" és attól különleges, hogy Szlovákia legnevezetesebb – jól felismerhető – épületei, kastélyai, várai láthatók rajta nagy bőségben a bibliai táj körül. A szlovák emberek régen volt mindennapjait is mejelenítik a kifaragott munkálkodó alakok. Az ország mindmegannyi térsége képviselve van. A mű középpontjában természetesen a nevezetes istálló karácsonyi történései állnak. Az alkotást a világ jelenlegi legnagyobb méretű faragott fa-Betlehemeként tartják számon.

Teleszphorosz • A későbbiekben vértanúsága okán szentté avatott, görög származású pápa, nyolcadikként ülhetett Szent Péter egyházfői székébe. Bár csak 125 és 136 között töltötte be ezt a tisztséget, ennyi idő is elegendő volt számára ahhoz, hogy több maradandó intézkedést tegyen. Egyháztörténészek tőle eredeztetik a húsvét vasárnap megünneplését, illetve az ünnepet megelőző nagyböjt bevezetését. Ugyanígy a személyéhez kötik a karácsonyi éjféli mise elrendelését is.

Tűzifajóslás • A parádi palócok még a XX. század derekán is karácsony éjjelén annyi darab tüzelőfát támasztottak a szobafalnak, ahány családtag élt egy fedél alatt. Mindenki megjelölte a magáét. Amikor aztán az éjféli miséről hazatértek, izgatottan szemlélték meg, nem dőlt-e el valamelyik közülük. Akié ugyanis elfeküdt, az a rákövetkező karácsonyig retteghetett. Az a szóbeszéd járta, hogy akinek állva nem marad a maga fája, nem éri meg a jövő ünnepet. Gömörben szintén lejegyezték ugyanezt a szokást.

Tűzpiszkálók • A szerbek körében karácsony kora reggelén nagyon várják a férfilátogatót, hogy a piszkavassal megmozgassa kissé az égő badnjakot (a szenteste lángra gyújtott fahasábot, rönköt) és köszöntőt mondjon. Eljárásával a háziasszony bőséges csirkeszaporulatát és a háziak egészségét igyekszik előmozdítani, amiért is megajándékozzák. A tűzpiszkálás néhol a fiúgyermekek feladatköre, akik ez ügyben csapa-

tosan házról házra járnak. Áldáskívánságukért és a tűzkotrásért természetesen ők is különféle adományokra számíthatnak.

Úszóverseny • Katalóniában már több mint száz éve rendezik meg a karácsonyhoz legközelebbi szombat sajátos sportesményét. Ez egy szabadvízi úszóverseny, a Karácsony Kupa. A verseny helyszíne mindig a barcelonai öböl, sajátosságát pedig az adja, hogy olyankor általában mindössze 7-12 fokos ez a tengerszakasz. Kinn a parton ennél is hidegebb van. A zord idő azonban mit se számít: az utóbbi esztendőkben mindig félezer körüli a résztvevői létszám. A kupával az elsőséget megszerző legjobb férfi és női versenyzőt jutalmazzák. Az esemény mindig népes nézősereget vonz (akik persze olykor sálban, nagykabátban gyönyörködnek a habot szelők látványában.)

Vágd magad! • Németországban az utóbbi években elterjedt mozgalom és árusítási forma. Az erdészetek a nálunk is jól ismert Szedd magad! akciók egy változataként azt a megoldást népszerűsítik, hogy karácsonyfának valójáért ki-ki menjen el a fenyőneveldékbe. Ott válassza ki azon fajta és azon méretű faegyedét, amit az ünnepekre otthonába szán. A családtagokkal folytatott keresgélés a jó levegőn kikapcsolódásnak sem utolsó. Ha akarják, maguk nekigyürkőzhetnek a favágásnak, fűrészelgetésnek, de természetesen a megfelelő segéderők is rendelkezésére állnak. A terjedő mozgalom legfőbb eredményének azt tekintik, hogy csak annyi fát vágnak ki ily módon, amennyire valóban szükség van. A vásárlóknak pedig nyilvánvalóan az is fontos, hogy az így választott díszítenivalók nagyságrendekkel olcsóbbak, mint a piaci árusoknál beszerezhetők.

Vincsoválás • A ruszin családok hagyományos köszöntőmondását nevezik így, amit a karácsonyi szalmának az ünnepi szobába történő behordásakor mondanak. Nevét a falvanként, tájegységenként, de akár családonként is eltérő jókívánságok első, szinte mindenütt azonos mondatának – nyomatékosítva megismételt – kezdő szaváról kapta. (Vincujem van, vincujem nato Boze narodzene... – Köszöntöm, köszöntöm Jézus születését…)

Vencel király • Az „Igazából szerelem…" című nagyszerű film nehezen felejthető jelenete, amikor a filmbeli brit miniszterelnök (Hugh *Grant* alakította) kapuról kapura járva keresi szélnek eresztett munkatársát, szerelmét. Az egyik ajtónyitásnál gyerekekre lel, akik mit sem sejtve arról, ki áll velük szembe, ráveszik a látogatót, hogy énekeljen nekik valami szép karácsonyi dalt. A miniszterelnöki sofőr is rázendít vele együtt: „Vencel király hajdanán szent karácsony éjen fent csücsült a vár fokán, onnan nézett széjjel…" – kezdődött az ének. Milyen különös – juthatott sokak eszébe – a Vencel név nem tűnik túl angolosnak. Igazuk volt. Az említett személy nem hogy angol, de még csak király sem volt. *I. (Szent) Vencel* (Václav) fejedelem, Csehország védőszentje. Családja és ő maga is – *Szt. Cirill* és *Szt. Metód* hittérítők jóvoltából – már keresztény volt, amikor népének többsége még pogányságban élt. Egy pogány lázadás során hitének vértanúja lett. 1853-ban John *Mason Neale* és Thomas *Helmore* egy XIII. századi dallamot felhasználva írta meg a „Good King Wenceslav" (A jó Vencel király) című karácsonyi énekét, ami az egész brit nemzetközösségben máig közkedvelt.

Zaböntés • A Cerová vrchovina (Cseres-hegység, Cserovai-dombvidék) keleti szegletében élt ruszinok körében hagyomány a karácsonyi asztalra történő zaböntés. Az étkezőasztal egyik sarkára nagy ügyesen egy félszakajtónyi zabot öntenek, majd két széles piros szalagot vetnek át rajta, hogy azok keresztet formázzanak. Az ünnep végéig az asztalon hagyják, utána a jószágaiknak adják. Bő termést és szaporulatot remélnek az eljárástól.

Zoknihajítás • Nem, ez nem egy manapság sikerre vitt új sportág! Nagyon is régi, és nem is sport. Oroszország hajadonjainak megrögzött szokása. Valamilyen nehezékkel megtömik az e célra kiválasztott hosszúszárú zoknit, és barátnőikkel karácsony délelőtt elvonulnak vele egy alkalmasnak ítélt helyre. Ott aztán felváltva megpörgetik fejük fölött a nevezett ruhaneműt. Amikor megítélésük szerint kellő forgási energiát adtak már neki, hirtelen elengedik. Figyelmesen nyomon követik légi útját, majd földet érése helyszínén megtekintik, merre áll az orra. A néphit szerint majdan az irányban viszik férjhez őket.

Zsebkendő • A falusi örmények a múltban gyermekeikkel együtt fölös számú zsebkendővel indultak útnak karácsony napján. A közeli szentélyekbe, templomokba mentek, gyertyákat gyújtottak, imádkoztak, majd zsebkendőjüket a hazafelé vezető út fáira kötötték, azt remélve, hogy velük együtt minden betegséget és szorongást hátrahagynak. Visszafelé az is szokásuk volt, hogy felvonultak egy dombra-hegyre, ahonnan nagyobb köveket dobtak le, hogy a betegségektől mindenképpen megszabaduljanak.

Hegedűs Sándor összeállítása